

In pievel alpin vul viver

Congress e scuntrada en Savoia

DA GUIU SOBIELA-CAANITZ

■ **Ils commembers da la Lia da Savoia (LS) han gist sa radunads a Servier, sper il Lai d'Annecy, per discutir dumondas vitalas da lur pajais alpin (1 milliun olmas). La LS manegia che la Frantscha haja violà 1919 il patg d'annexiun da 1860, abolind arbitraramain la neutralitad e la libertad da dazi che lez stabiliva per la Savoia dal nord. Perquai snega la LS la legalitad dal domini franzos en Savoia.** Sin questa basa ha'la obtegnì 1998 in sez cura ch'il pievel ha elegì ses represchentants en il cussegl da Rodan-Alps; cusseglier regiunal Patrice Abeille (Annecy-le-Vieux) è era secretari general da la LS.

Traffic e tunnels tras las Alps

Tgi ch'avess miss en dumonda, avant paucs onns, il domini da Frantscha en ina part da ses intsches europeic, lez avess ins spedi il pli gugent en ina chasa da narramenta. En ils onns novanta ha l'Europa però sa midada zunt. Crisa economica, naschientscha da stadis novs, progress da l'integraziun continental, contacts adina pli stretgs sur ils cunfins, instabilitad da las partidas politicas da Paris, pervi da tut quai mett'ins adina dapli en dumonda il centralissem da stil franzos. Quai percorsch'ins tant pli en Savoia, sper il cunfin da la Svizra federala. Da Paris na pon ins betg resguardar endretg las atgnadads da la vita alpina. Il tunnel da Mont Blanc vegn administrà davent da Paris. Sin moziun d'Abeille ha il cussegl regional pretendì la fixaziun dal sez a Chamonix e l'imposiziun da taglias là per la taxa da transit (onn per onn ina mesa milliarda francs franzos); quai n'è betg daventà. Dapi la catastrofa dals 24 da mars (39 morts) pretendia la LS in scumond da charrar atras il tunnel per camiuns internaziunals e la planisaziun per tals transports d'ina viafier cun tunnel sut il Pitschen Son Bernard (2188 m), tranter Val d'Aosta e Tarentaise. Questa, pia la vallada da l'Isère sur Albertville cun sias valladas lateralas, sporscha var 400 000 letgs al turissem, però la viafier va be fin a Bourg-Saint-Maurice, e quai sin binari unic. Entant chala l'autostrada ad Albertville; lura vegn in tunnel stradal cun curva ed in toc via che boas interrumpen adina puspè durant set mais l'onn.

Reglar il dumber dals lufs

Il quart congress da la LS ha mussà ch'ella sa cumbinar pretendiuns fundamentals, sco la suveranità politica, e propostas concretas per schoglier ils problems da mintga di. Ins ha dudì ils plants dals nursers encunter ils lufs cumparids da curt entadim la vallada la

pli setga da Savoia. La LS ha derasà ils 29 da zercladur la decleraziun suandanta: «Noss babuns han tschernì da viver senza lufs. A l'entschatta da noss tschientaner hani pudì bandir lezza spezia da noss culms (...). Cun ses return oz èn colliads blers problems (...). Ils chauns èn privlus per ils viandants. Muntaneras grondas na pon ins serrar en ina saiv. Ils custs d'indemnisaziun pudessan vegnir insupportabels; ina tala n'è betg garantida sch'ins na po cumprovar ch'il luf haja chaschunà la mort da las bestgas. Ins na resguarda mai ils donns mentalis e morals chaschunads als nursers, ni il stress da las nursas (...). Ins sto temair ch'ins chalia da trair bestgas; lura vegnissan ils culms suls e vids. Versaquants idealists, vulend proteger be ina spezia, pudessan dischequilibrar natura e populaziun da las Alps. La LS recumonda perquai ch'ins reglia il dumber dals lufs, sco che quai vegn permiss dal patg internaziunal da Berna (...). La democrazia pretendia ch'ins consulteschia ils muntagnards empè d'als sutta-metter a decisiuns prendidas dalunsch davent d'els.»

Guardond sur la saiv ora

La LS ha entitulà «Forum europeic» ina part da la scuntrada, per udir gruppas cun pretendiuns che sumeglian a sias atgnas. Remartgabels eran cunzunt ils referats or d'Alsazia e Bretagna. Dapi ils onns trenta n'udiv'ins pli plets uschè fermes e dirs da lezzas regiuns. Karl Gosschescheck (Strassburg) ha resumà l'istorgia d'Alsazia e da la Lorena dal nordost (Metz). Il temp tudestg (1871–1918) ha' definì il meglier da noss tschientaner, cura che la Germania promoveva la cultura regiunala e ha introducì la scola obligatoria franzosa en l'intschess da lez linguatg. Il referent ha lura quintà co ch'ils victurs da 1918 han zavrà la populaziun; bunamain 200 000 personas èn vegnidadas decleradas Tudestgas e han stuì bandunar lur patria cun be paca bagascha: «Mes tat ha dastgà restar, però sias duas soras cun ils medems geniturs han stuì ir sco Tudestgas.» L'emprim viceparsura dal cussegl regiunal da Bretagna, Jean-Yves Cozan, ha rapportà tras ses delegà co cha quest parlament ha vuschà ina subvenziun da 10 milliuns francs franzos al gimnasi biling da Karaez/Carhaix, ed il sutprefect ha purtà plant encunter lezza decisiun. Pli sorprendent era il referat d'advocat Pierre Courbis, in da quels Franzos che han stuì fugir d'Algeria 1962 tar l'indipendenza; cun versaquants auters ha' gist fundà ina partida che sa recumonda per intermediar tranter l'Uniuin Europeica ed ils stadis arabs. Sin invit da la LS han lura vegl deputà Eric Caboussat

(Yens/VD) e l'autur da quest rapport preschentà curtamain il federalissem svizzer; plis participants han sin quai esprimì gronda admiraziun per la Svizra.

La bartgetta Savoia tranter ier e damaun

In punct culminant da la scuntrada è stà il pled istoric dal scriptur Jean de Pingon, fundatur da la LS. El ha tratg endament ils Burgognais, ina schlatta germana da gnanca 25 000 olmas cun 5000 guerriers, alliads da l'Imperi roman, immigrads dal tschintgavel tschientaner enturn il Lai da Geneva, che han surpiglià fitg spert la cultura da la Gallia romana. Gundabad, lur retg 480–516, ha relaschà cudeschs da lezschas ch'uneschan las isanzas germanas ed il dretg imperial roman. Lur ha il referent quintà dals emprims conts da Savoia e d'Amadeus VIII, cont 1391–1416, encurunà duca da l'imperatur ils 19 da favrer 1416, papa 1439–1449 sco Felix V, mort 1451 a Geneva. Sin quai han ins udì da las revoltas da 1793 encunter l'occupaziun franzosa, il patg d'annexiun 1860 e sia violaziun. L'oratur ha concludì cun in toc or da sia istorgia da Savoia: «Il bastiment Frantscha (...) va encunter las undas che vegnan a' tragutter. En ses tschitsch ruina' la bartgetta Savoia, (...) pli adattada per resister als orcans, damai ch'ils motors dal bastiment vegnan prest a sa fermar (...). Nus duain drizzar las tendas da la bartgetta Savoia, metter ora la bandiera cun crusch da naiv sin fund da burni e midar direcziun.» (La crusch alva sin fund cotschen da la bandiera da Savoia tenscha fin als quatter urs.)

Europa e libertad

Ils commembers da tuts sis circuits da la LS han plinavant elegì lur represchentants respectivs en ils organs da la partida. Il parsura da mintga delegaziun circuitala porta il titel tradiuzional da chancelier, substantiv svani dal vocabulari administrativ en Frantscha. En Savoia dovr'ins plets franzos che tiran endament la Svizra, sco «septante» e «nonante» empè da «soixante-dix» e «quatre-vingt-dix». Abeille ha concludì il congress definend la Frantscha «in intermediar custus e malnizzaivel tranter Savoia ed Europa». Avant che sa separar han ins chantà ensemen l'imna da Savoia, numnada «Les Allobroges» tenor il pievel celtic da la regiun en l'antica: «Uschè gugent respira l'aria pura da voss culms; jau sun la libertad!» Gea, la libertad ... Co va lezza enavant?

*Jean de Pingon, Savoie française. 1137 Yens/VD (Cabédita, ISBN 2-88295-184-1) 1996, pp. 145-146.